

ДОБІР МОВНОГО ТА МОВЛЕННЄВОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОГО УСНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

SELECTION OF LINGUISTIC AND SPEECH MATERIAL FOR DIFFERENTIATED TEACHING ENGLISH MONOLOGIC PRODUCTION TO LAW STUDENTS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем іншомовної підготовки майбутніх юристів – диференційованому навчанню англійського монологічного мовлення в умовах вітчизняної системи освіти, що є ефективним засобом та умовою інтенсифікації навчального процесу. Метою диференційованого навчання монологічного мовлення студентів спеціальності «Право» визначено забезпечення оптимальних умов для досягнення кожним студентом максимальних індивідуальних результатів у продукуванні підготовлених і непідготовлених монологів усіх трьох функціональних типів мовлення (розповідь, опис, міркування (обґрунтування та спростування)), використовуючи вербальні засоби комунікації, відповідно до вихідних вмінь і рівня самостійності (на рівнях B1 та B2).

Зокрема, спираючись на цілі та зміст навчання студентів спеціальності «Право» англійського усного монологічного мовлення, у статті визначено одиниці та критерії добору мовного та мовленнєвого матеріалу, здійснено добір лексичних, граматичних, фонетичних одиниць, надфразових єдностей і цілих текстів з урахуванням рівня навченості студентів. Добір фонетичного матеріалу здійснюється на основі критеріїв ступеня складності, відповідності потребам спілкування, нормативності. Добір лексичного матеріалу здійснюється на основі критеріїв урахування рідної мови, професійно-практичної цінності та необхідності, комунікативної цінності, тематичності, стрійової здатності. Добір граматичного матеріалу – критеріїв функціональності (мовленнєвої спрямованості) та урахування рідної мови (зіставності). Добір надфразових єдностей – на основі критеріїв функціональності, інформативності, професійної спрямованості, автентичності, врахування рівня мовної та професійної підготовки студентів, новизни інформації. Добір текстів – на основі критеріїв цілісності, автентичності, професійної спрямованості, інформативності, актуальності та значущості, врахування рівня мовної та професійної підготовки студентів. Мовні одиниці, надфразові єдності та тексти було диференційовано на основі урахування рівня навченості студентів.

Ключові слова: усне монологічне мовлення, диференційоване навчання, майбутні юристи, мовний і мовленнєвий матеріали, одиниці та критерії добору.

The article is devoted to one of the topical problems of foreign language teaching to prospective lawyers – the differentiated teaching English monologic production under conditions of the national education system, which is both an effective tool and condition for the educational process intensification. The purpose of differentiated teaching monologic production to Law students is to provide optimal conditions for achieving by each student maximum individual results in the production of prepared and unprepared monologues of three functional types of speech (narration, description, reasoning (justification and retraction)), using verbal means of communication according to their initial skills and the level of independence (at levels B1 and B2). In particular, taking into account the objectives and content of teaching English oral monologic production to Law students, the authors define units and criteria for the selection of linguistic and speech material, the selection of lexical, grammatical, phonetic units, transphrasal units and coherent texts, considering the level of students' training. Selection of phonetic material is carried out on the basis of the criteria of the degree of difficulty, compliance with the needs of communication, normativity.

Selection of lexical material is carried out on the basis of criteria when the mother tongue is taken into account, professional and practical value and necessity, communicative value, subject matter, ability of compatibility with other lexical units. Selection of grammatical material is carried out on the basis of the criteria of functionality (speech orientation) and the criteria when the mother tongue is taken into account (comparability). Selection of transphrasal units is carried out on the basis of criteria of functionality, informativeness, professional orientation, authenticity, taking into account the level of language and vocational training of students, novelty of information. Selection of texts is carried out on the basis of criteria of integrity, authenticity, professional orientation, information content, relevance and importance, taking into account the level of language and professional training of students. Linguistic units, transphrasal unities and texts were differentiated taking into account students' level of training.

Key words: oral monologic production, differentiated teaching, prospective lawyers, linguistic and speech material, units and criteria of selection.

УДК 378.147:811.111
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-3.14>

Шовковий В.М.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри методики
викладання української та іноземних
мов і літератур

Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Дружченко Т.П.,

канд. пед. наук,
асистент кафедри методики викладання
української та іноземних мов і літератур
Інституту філології

Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Ткаченко О.Г.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри методики викладання
української та іноземних мов і літератур
Інституту філології

Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Створення європейського простору вищої школи передбачає широку професійну підготовку студентів до міжнародного глобального ринку праці, включаючи розвиток професійно-орієнтованої іншомовної компетентності та встановлення безпосереднього зв'язку між діловими якостями та

професійними перспективами студентів. Зважаючи на це, особливої актуальності набуває пошук шляхів підвищення ефективності навчання іноземної мови у немовних вищих закладах освіти, де наявність різнорівневих груп при вивченні студентами іноземної мови є об'єктивною умовою педагогічного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні засади організації диференційованого навчання іноземних мов почали розроблятися з 80-х років минулого століття. Інтенсивний розвиток диференційованого навчання відбувся в останні 25-30 років. Науковцями, зокрема, визначено критерії диференціації студентів на типологічні мікрогрупи (з урахуванням рівня навченості, автономності, мотивації до навчання, індивідуально-типологічних особливостей), окреслено принципи, методи, прийоми і засоби організації навчання.

На основі аналізу низки праць (Е.М. Винокурцева, Є.І. Ніколаєва, І.В. Чечик, К.О. Суркова, О.В. Шабашова) було констатовано відсутність системного вирішення проблеми диференційованого навчання іноземних мов. Науковці зробили акцент на дослідженні актуальних питань формування лексичної, граматичної компетентності, мовленнєвих компетентностей у говорінні та читанні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Навчання фонетики, аудіюванню та письму на засадах диференційованого підходу не має належного дослідження. Поза увагою науковців лишилася й методика диференційованого навчання англійської мови (зокрема, монологічного мовлення) майбутніх юристів (з урахуванням їхнього рівня навченості та автономності).

Залежність якості професійної діяльності майбутніх правників на українському та світовому ринку праці від іншомовної комунікативної компетентності, а також неможливість її забезпечення в традиційних умовах моногенних груп вказують на потребу застосування диференційованого (здатного максимально задіяти ресурс кожного студента та сприяти досягненню останнім найбільш оптимальних для нього результатів) навчання.

Метою диференційованого навчання англійського усного монологічного мовлення студентів спеціальності «Право» є формування вмінь у продукуванні монологів на фахову тематику у форматі повідомлення-презентації всіх трьох функціональних типів мовлення (розповідь, опис, міркування (обґрунтування та спростування) з урахуванням відповідно до вихідних вмінь і здібностей студентів (на рівнях В1 та В2) шляхом забезпечення максимальних індивідуальних результатів. Зміст навчання складають матеріальний, ідеальний та процесуально-діяльнісний компоненти, які охоплюють декларативні фахові знання, лінгвістичні знання, мовленнєві навички та вміння. Цілі та зміст навчання диференційовано за критерієм навченості студентів.

Мета статті полягає у визначенні одиниць і критеріїв добору мовного та мовленнєвого матеріалу, що складає основу в реалізації цілей і змісту навчання для створення цілісних монологічних висловлень.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на те, що для продукування цілісних текстів студенти повинні опанувати лексичним, граматичним, фонетичним матеріалом на рівні слова, речення, надфразової єдності, тексту, одиницями добору автори статті визначають:

- а) мовні одиниці (фонетичні, лексичні, граматичні);
- б) надфразові єдності; цілісні тексти.

в) Добір одиниць кожного критерію регламентується окремими критеріями. Автори охарактеризували добір кожної групи одиниць.

Добір фонетичного матеріалу. Практика навчання англійської мови показує, що значна частина студентів потребує коригування та формування артикуляційних навичок. Одиницями добору фонетичного матеріалу є звукові одиниці (ізолювані звуки, комбінаційні та позиційні звукові моделі) та ритміко-інтонаційні одиниці (інтонемі, паузації, тактові, емфатичні наголоси).

Основними критеріями добору фонетичного матеріалу за С.Ю. Ніколаєвою є *ступінь трудності, відповідності потребам спілкування, нормативності* [8].

Ступінь трудності обумовлює добір тих фонетичних одиниць, які підлягають інтерферуючому впливу з боку фонетичної системи рідної мови. Це звуки, їх комбінаторні та позиційні реалізації, а також ритміко-інтонаційні моделі, які не мають еквівалентів у рідній мові, або артикуляційні зміни, що мають свою специфіку, відмінну від рідної мови. Зазвичай такі одиниці мають схоже графічне оформлення, «провокуючи» студентів на неправильну артикуляцію. Найбільших проблем завдає фосилізація, яка зумовлює домінування у вимові студентів стійких деформованих артикуляційних та інтонаційних навичок, коригування яких потребує додаткових зусиль і часу [1, с. 13]. Як показує практика навчання англійської мови майбутніх правників, більшість студентів мають цю проблему, тому викладачеві доводиться присвячувати значну частину часу для подолання фосилізації. Отже, окремі звуки, комбінаційні та позиційні моделі звуків, які мають відмінності порівняно з рідною мовою, є складними для засвоєння і потребують обов'язкового добору та спеціального вивчення.

Критерій *відповідності потребам спілкування* зумовлений прагматичним компонентом фонетичної компетентності студентів, який передбачає володіння фонетичними навичками, які дозволяють розуміти і відтворювати висловлення відповідно до фонетичних норм мови [11]. Відповідно до цього критерію добору і навчанню підлягають ритміко-інтонаційні моделі, які є специфічними для англійської мови і можуть впливати на модальність розуміння тексту. До таких моделей належать інто-

наційні моделі речення, тактовий наголос, емпатичний наголос, емпатичні паузи.

Критерій *нормативності* зумовлений соціокультурним компонентом фонетичної компетентності (навички відтворення та розуміння мовленнєвого висловлювання згідно з культурними нормами мови) [11] і передбачає добір фонетичних одиниць мови, які відповідають нормам сучасної англійської мови.

До описаних критеріїв автори додають ще один – критерій *урахування рівня навченості студентів*, зумовлений предметом цього дослідження. Відповідно до цього критерію добору підлягають ті фонетичні одиниці, яких студент не знає, або не має належних навичок артикуляції, що перебувають у зоні фосилізації. Критерій урахування навченості студентів передбачає також диференціацію фонетичного матеріалу для груп із рівнями навченості A2 і B1.

Процедура добору відбувалася у кілька етапів:

1. За першими трьома критеріями було дібрано звукові та ритміко-інтонаційні одиниці, які потенційно можуть викликати труднощі (тобто мають відмінності від подібних одиниць у рідній мові), є нормативними і типовими для монологічних повідомлень різних функціональних типів мовлення.

2. Студентам було запропоновано озвучити слова та речення, які містили звукові та ритміко-інтонаційні одиниці.

3. Викладачем було встановлено, які звукові та ритміко-інтонаційні одиниці викликають у студентів труднощі і потребують спеціально організованих вправ для їх навчання.

4. За критерієм урахування навченості студентів було проведено диференціацію звукових та ритміко-інтонаційних одиниць і визначено, які з них мають стати предметом навчання студентів із базовим рівнем A2 і B1. Відповідно до описаної процедури та заявлених критеріїв на основі наукових праць із фонетики [15] було дібрано такі звуки:

Приголосні звуки: [d], [t], [l], [n], [θ], [ð], [ŋ], [w], [v], [r], [h], [p].

Дифтонги: [tə], [eə], [əʊ], [aʊ], [ʊə], [eɪ], [aɪ], [ɔɪ].

Довгі й короткі звуки: [i:], [i], [ʊ], [u:], [e], [ə], [z:], [ɜ:], [æ], [ʌ], [ɑ:], [ɒ].

Буквосполучення, які містять літери, що не вимовляються: “g” foreign, “gh” might, “b”, numb, “l” should, “p” pseudonym, “n” column, “s” aisle, “t” listen, “w” whole, wrong, “k” know, “p” pneumatic, “c” scene.

Асимілятивні процеси в англійській мові: [t, d, n, l] стають інтердентальними перед [θ, ð]: in the [ɪn ðə]; артикуляція [t, d] перед [r] стає постальвеолярною: try [ˈtraɪ]; [t] втрачає аспірацію після [s]: stay [steɪ]; приголосні [t, d, k, g, s] перед [w] стають лабіалізованими: quite [kwaɪt]. Явище редукції: beautiful [ˈbju:təf(ə)].

Наголос та його особливості, зміна наголосу, наголос у композитах, ритмічна група. Добору та навчанню підлягають ритміко-інтонаційні засоби:

1. Інтонаційні моделі речення: Gradually Descending Stepping Scale + Low Fall, Broken Descending Stepping Scale + Low Fall (інтонаційні моделі розповідних речень), Ascending Stepping Scale + High Fall (з емпатичним виділенням).

Приклад інтонаційної моделі, характерної для розповіді: (LOW PRE HEAD +) HIGH HEAD + HIGH FALL (+TAIL) *It's risky. They'd better go at once.*

Приклад інтонаційної моделі, характерної для опису: *It's not quite fair.*

Приклад інтонаційної моделі, характерної для роздуму: (LOW PRE HEAD +) (FALLING HEAD+) + FALL RISE *Can they manage it alone? I'm sure they can.*

2. Тактовий наголос (виділення найбільш вагомого слова в реченні).

3. Емпатичний наголос (наголос, який надає висловленню експресивності).

4. Емпатичні паузи (слугують для виділення головного).

Студентам було запропоновано 2 завдання:

Правильно прочитати подані слова

Defendant, dispute, trial, tort, lawsuit, legality, grantor, guilty, theft, threaten, whether, thereby, pleading, hearing, waiver, witness, violation, avoid, preliminary, judiciary, handle, hierarchy, punishment, penal, appoint, balanced, base on, hear cases, delay, court, judge, immunity, duty, federal, rival, veto, refuse, Senate, pass, ratify, personnel, resign, gainful, mandate, introduce, vacant, unicameral, authority, improve, issue, override, concern, affair, body, assume, disband, execution, resolution, suspend, implement, authorize, defeat, equal, emphasize, allow, eventually, caucus, term, technically, electorate, merge, eligible, corruption, cast, referendum, minority, will, misconduct, supremacy, treaty, misdemeanor, adjudication, arbitrary, abolition, recognize, safeguard, imply, fight, assignment, assignor, beyond a reasonable doubt, crime scene, civil wrong, knowledge, pneumatic weapons, sign, debt, knife, fasten, offender, ward of court, campaign.

Прочитати подані речення, дотримуючись правильної інтонації та пауз

Sweden's Parliament narrowly approved a contentious law Wednesday that gives authorities sweeping powers to eavesdrop on all e-mail and telephone traffic that crosses the Nordic nation's borders. The right-leaning government's slim majority helped secure 143-138 approval, despite strong opposition from left-leaning parties led by Social Democrats. Supporters argued the law – which takes effect in January – will provide a level of security against potential terrorists plotting attacks. But critics have slammed it as an invasion of privacy and an infringement on civil liberties.

Hundreds of protesters gathered outside Parliament Wednesday, some handing out copies of George Orwell's famed "1984", dealing with a fictional police state. The new powers will give Swedish defense offi-

cials the right to scan international phone calls, e-mails and faxes for sensitive keywords without a court order. The companies Swedish telecom Telia Sonera AB and Google Inc. and have called the measure the most far-reaching eavesdropping plan in Europe, comparable to a US government program. After the Sept 11 attacks, President Bush granted intelligence officers the power to monitor without court approval, international calls and e-mails between people in the United States and suspected terrorists overseas. The Protect America Act, passed last July, extended that authority, but it expired Feb. 15 and a replacement law is being debated. The Swedish government rejects claims the law will give it unlimited powers to spy on its own citizens and maintains it will filter out domestic communications and is interested only in international traffic. (Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.nbcnews.com/id/25252111/ns/world_news-europe/t/sweden-adopts-contentious-eavesdropping-plan/#.WwU1RLichW8 – Назва з екрану. Дата перегляду: 16.02.2020).

Після цього було зроблено аналіз відповідей студентів і встановлено: у вимові окремих звуків роблять помилки близько 40% студентів із базовим рівнем А2 і лише 5% із рівнем В1; у вимові позиційних звукових моделей роблять помилки близько 50% студентів із базовим рівнем А2 і 35% із рівнем В1; у вимові комбінаційних звукових моделей роблять помилки близько 40% студентів із базовим рівнем А2 і 10% із рівнем В1; помилки в ритміко-інтонаційних моделях роблять близько 70% студентів із базовим рівнем А2 і 40% із рівнем В1.

Дані контрольного завдання дали можливість диференціювати фонетичний матеріал для груп студентів із різним базовим рівнем володіння мовою (табл. 1).

Добір лексичного матеріалу. Лексика і фразеологія є визначальними показниками рівня володіння мовою. Єдиницями добору автори визначають *лексичні одиниці (окремі слова) та фразеологічні одиниці (зрощення, єдності, сполуки) у поєднанні форми, змісту та функції*. Добір

лексичного та фразеологічного матеріалу визначається низкою критеріїв, серед яких найбільш вагомими є врахування рідної мови, професійно-практичної цінності та необхідності, комунікативної цінності, тематичності, стройової здатності [6; 7].

Відповідно до критерію врахування рідної мови добору підлягають лексичні та фразеологічні одиниці, які мають відмінності в семантичному та функціональному діапазонах із рідною мовою: мають часткову схожість у семантиці та функції (*solicitor* – соліситор, повірений; адвокат (який підготує справи для баристера і виступає тільки в судах нижчої інстанції); *амер.* юрисконсульт, *амер.* прокурор; глава юстиції в місті, штаті), не мають аналогів та еквівалентів в українській мові (*Queen's Bench Division, Magistrate's Court, County Court*).

За критерієм професійно-практичної цінності та необхідності добору підлягають лексичні/фразеологічні одиниці, які позначають поняття та реалії української та англійської правових систем: *Crown Court, Court of Appeal, High Court, UK Supreme Court, according to law, to break the law, come into force, liability in contract, fixed term contract, magistrate / judge, notary public, written agreement*.

За критерієм комунікативної цінності, добору підлягають лексичні та фразеологічні одиниці, які допомагають вибудувувати цілісні повідомлення на правничу тематику, марковані певним жанром і функціональним типом, а також здатні виконувати комунікативно-прагматичні функції (інформативну, переконувальну (обґрунтування чи спростування)). До таких одиниць мови належать дієслова, прикметники, прислівники, іменники, які перебувають на периферії правового дискурсу, використовуються і в повсякденному спілкуванні: *to revoke, to endorse / to back; The fact is ..., The truth is ..., The key point is ...; An argument in favour of my position can be ...; Although many people claim that ...*.

Критерій тематичності передбачає добір і групування лексики з урахуванням низки чинників [4, с. 17–18] – сфери спілкування (у нашому

Таблиця 1

Диференціація фонетичного матеріалу для студентів із різним базовим рівнем володіння мовою

A2	B1
Вимова окремих звуків: голосних [i:] – [ɪ]; [æ] – [e]; [ɔ:] – [ɒ]; [ɑ:] – [ʌ]; [u:] – [ʊ]; дифтонгів [eɪ], [aɪ], [ɔɪ]; аспірація приголосних [p], [t], [k]; артикуляція приголосних [θ] – [ð] порівняно з [s] – [z]	
Наголос словесний, тактовий, наголос у композитах	Емфатичний наголос
Вимова комбінацій звуків	Вимова позиційних звукових моделей (які відображають різного роду процеси асиміляції)
Вимова ритміко-інтонаційних моделей: паузація, інтонація стверджувальних речень, інтонація розповідних, питальних, спонукальних та окличних речень	Вимова ритміко-інтонаційних моделей: інтонація складносурядних і складнопідрядних речень, інтонація речення зі вставними словами та словосполученнями, інтонація речення зі звертанням, інтонація емоційно забарвлених висловлювань, засоби емфатичного мовлення

випадку – це правова сфера), комунікативної ситуації, що враховує мотиви взаємодії, цілі, умови спілкування, соціальні ролі співрозмовників (у нашому дослідженні – це інформування або переконання співрозмовника), соціально-комунікативної ролі комунікантів (роль доповідача-інформатора та слухачів-реципієнтів), теми, підтем, смислових віх (окремі теми, які репрезентують правові системи України та англомовних держав).

За вказаним критерієм лексику групують за конкретною темою (наприклад, *Legal education in the UK and the USA, Advantages and disadvantages of being a lawyer*), добирають лексику, яка забезпечує діалогічність мовлення (*I would like to draw your attention to..., Have a look at these data..., I would like to inform you about...*), лексика, яка використовується для доведення власної думки, спростування існуючого положення.

За критерієм стройової здатності добору підлягають слова, які забезпечують зв'язок слів у межах речення, надфразової єдності, тексту. У межах речення до стройової лексики відносять прийменники, сполучники, частки, у межах надфразової єдності – анафоро-антицедентні засоби зв'язку: займенники, займенникові прислівники, синоніми. На текстовому рівні таку функцію виконують слова-скрепи: *first of all, finally, for example, we will consider the peculiarities, summing up above mentioned etc.*

Автори констатують, що для створення монологічних повідомлень-презентацій на правничу тематику студенти повинні опанувати такі групи лексики:

– суспільно-правову лексику та фразеологію широкого вжитку: *judge, file a claim, beyond a reasonable doubt, court, arrest, criminal, dispute, juvenile, penalty, vote, trial, election, business entity*;

– вузько спеціалізовану правничу лексику та фразеологію, правничу термінологію: *claimant, breaching party, adjudicate, counter-offer, felony, injunction, negligence, tortfeasor, trespass, prosecution, exclusion clause, guarantee deposit*;

– загальнорозмовну лексику, необхідну для побудови цілісних монологічних повідомлень, маркованих певним жанром, функціональним типом висловлення; слова, що позначають послі-

довність викладу сюжету, описи, лексика, яка вводить у висловлення аргументи, контраргументи, приклади, висновки; слова, що слугують засобами зв'язку слів у реченні, речень у надфразову єдність, частин тексту в цілісний текст. У межах предмету цього дослідження до наведених критеріїв варто також додати *критерій урахування рівня навченості студентів*, який передбачає диференціацію лексичного матеріалу відповідно до базового рівня володіння мовою А2 та В1.

У попередньому підрозділі було подано завдання, за допомогою якого було перевірено готовність студентів до створення інформативних висловлень підготовленого та непідготовленого мовлення. Тематика цих висловлень: *THE IMPORTANCE OF LAW IN OUR LIVES AND IN THE SOCIETY. THE DIFFERENCES BETWEEN CRIMINAL, OR PENAL LAW AND CIVIL LAW IN COMMON LAW*. Саме на основі лексичного аналізу відповідей студентів було проведено ранжування лексичного матеріалу за рівнями володіння мовою.

Було визначено такі критерії аналізу:

1) якісний критерій (аналізувалося, наскільки студент вдало використовує професійно марковані лексичні одиниці, чи використовує він сталі звороти, спеціальні терміни, чи обходиться загальнорозмовною лексикою; чи використовує спеціальну лексику для послідовності викладу думок, лексику, притаманну розповіді, опису, обґрунтуванню, спростуванню, засоби діалогізації мовлення, засоби зв'язку на рівні речення, надфразової єдності, тексту),

2) кількісний критерій (аналізувалося багатство мовних засобів: використання синонімів, антонімів).

Аналіз відповідей студентів показав:

студенти з рівнем навченості А2 мають незначний запас суспільно-правової лексики та фразеології широкого вжитку; не володіють вузько спеціалізованою правничою лексикою та фразеологією, потребують значних корективів і доповнень свого словника загальнорозмовною лексикою, необхідних для побудови цілісних монологів у жанрі повідомлень-презентацій: стройової лексики, слів-скрепів, лексики, яка забезпечує діалогічність, слів, що допомагають реалізувати комунікативні цілі та наміри;

Таблиця 2

Диференціація лексичного матеріалу для студентів із різним базовим рівнем володіння мовою

A2	B1
суспільно-правова лексика та фразеологія широкого вжитку	
вузько спеціалізована правнича лексика та фразеологія, правнича термінологія	вузько спеціалізована правнича лексика та фразеологія, правнича термінологія
стройова лексика	
слова-скрепи	слова-скрепи
слова, що забезпечують діалогічність	слова, що забезпечують діалогічність
слова, що допомагають реалізувати комунікативні цілі та наміри	слова, що допомагають реалізувати комунікативні цілі та наміри

студенти з рівнем навченості B1 мають достатній запас суспільно-правової лексики та фразеології широкого вжитку, але не володіють вузько спеціалізованою правничою лексикою та фразеологією; володіють стройовою лексикою, словами, що забезпечують діалогічність; потребують розширення слів-скрепів, слів, які допомагають реалізувати комунікативні цілі та наміри.

Результати студентів дали можливість диференціювати лексику (табл. 2).

Добір граматичного матеріалу. Обсяг граматичного матеріалу, який підлягає вивченню, визначається, виходячи з потреб спілкування, що формулюються у вигляді цілей навчання і вимог до його результатів, та з можливостей засвоєння граматичного матеріалу студентами. При доборі граматичного матеріалу необхідно враховувати вікові особливості студентів, ступінь розвитку їх мовленнєвих навичок, ступінь складності того чи іншого граматичного матеріалу [9, с. 54]. Одиницями добору граматичного матеріалу автори визначають граматичні форми та граматичні конструкції у поєднанні форми вираження та змісту. Добір граматичного матеріалу визначається низкою критеріїв, серед яких найбільш вагомими є критерій функціональності (мовленнєвої спрямованості), врахування рідної мови (зіставності) [5; 9].

Відповідно до критерію функціональності, або мовленнєвої спрямованості, добору підлягають ті граматичні форми та граматичні конструкції, які використовуються в продуктивному усному монологічному мовленні майбутніх правників у текстах різних функціональних типів – розповіді, опису та роздумів для реалізації основних функцій мовлення – інформативної, переконувальної.

Відповідно до критерію врахування рідної мови (зіставності) добору підлягають граматичні конструкції середньої та низької складності, що зумовлено відсутністю аналогів та еквівалентів у формальному та змістовому плані у рідній мові. Критерій врахування рідної мови визначає добір саме тих граматичних явищ, які спричиняють міжмовну інтерференцію, граматичні помилки в мовленні студентів.

На основі критеріїв функціональності (мовленнєвої спрямованості), врахування рідної мови (зіставності) було дібрано низку граматичних форм і конструкцій, які використовуються у продуктивному англійському монологічному мовленні правників і потенційно можуть викликати у них труднощі при вивченні. Перелік цих форм і конструкцій подається нижче. Предмет дослідження вимагає введення ще одного критерію – *врахування навченості студентів*, який потребує диференціації граматичного матеріалу відповідно до базового рівня володіння мовою A2 та B1.

Автори проаналізували усне підготовлене та непідготовлене мовлення студентів на теми:

THE IMPORTANCE OF LAW IN OUR LIVES AND IN THE SOCIETY. THE DIFFERENCES BETWEEN CRIMINAL, OR PENAL LAW AND CIVIL LAW IN COMMON LAW і провели його граматичний аналіз, на основі якого здійснено ранжування граматичного матеріалу. Було визначено такі критерії аналізу:

1) якісний критерій (аналізувалося, наскільки студент доцільно використовує у своєму мовленні ті чи інші граматичні форми / конструкції, тобто чи правильно вони функціонують у мовленні;

2) кількісний критерій (аналізувався кількісний показник вживання певних форм і конструкцій).

Аналіз відповідей студентів показав:

– студенти з рівнем навченості A2 мають незначний запас граматичних форм і конструкцій, релевантних усному англійському монологічному правовому мовленню, багатьма конструкціями вони не володіють взагалі і тому вдаються до використання компенсаторних стратегій;

– студенти з рівнем навченості B1 мають хороший запас граматичних форм і конструкцій, релевантних усному англійському монологічному правовому мовленню, лише окремі студенти потребують коригування незначної кількості конструкцій; переважна більшість студентів не володіє інфінітивними та дієприкметниковими комплексами. Враховуючи зазначені критерії аналізу мовлення студентів було диференційовано граматичний матеріал серед студентів із рівнем навченості A2 та B1.

Студенти з рівнем навченості A2 повинні опанувати:

– типи простих речень, їхні структурні особливості: питальні (з питальним словом / зворотом, без питального слова / звороту), спонукальне, розповідне (стверджувальне, заперечне);

– граматичні форми та конструкції, а також їхні семантичні та функціональні особливості: артикль (Article), вказівні / присвійні займенники (Demonstrative / Possessive Pronouns), іменник у присвійному відмінку (Noun. Possessive Case), числівник (Numeral); безособовий займенник *it* (у конструкції *it is reasonable / necessary*); вказівні займенники *this, that* та інші; неозначені займенники *somebody, something, anybody, anything, nobody, nothing*; герундій (Gerund); конструкцію *there + to be*; іменник у загальному відмінку / особовий займенник у називному відмінку з інфінітивом / дієприкметником (Complex Subject); Present / Past / Future Indefinite Active / Passive (Perfect Active / Passive, Continuous Active / Passive, Perfect Continuous Active), конструкцію *to be going, to do smth*; засоби вираження спонукування до дії / прохання – дієслово у наказовому способі; конструкції з *let (let us do it, let me do it, let him do it)*, засоби вираження суб'єктивної модальності: модальні дієслова (Modals) (*must, can, may; have, be, should, would* та інші); прикметник і прислів-

ник у вищому та найвищому ступені (Adjectives. Adverbs. Degrees of Comparison); утворення форм однини / множини (Noun. The Number) (без прийменника / з прийменником), особові займенники у називному / об'єктному відмінку, займенники *something, somebody, anything, nothing* та інші; іменник у загальному відмінку / особові займенники в об'єктному відмінку з інфінітивом / дієприкметником (Complex Object); засоби вираження часових, локальних, причинно-наслідкових, допустових відношень між частинами простого речення;

– типи складносурядних і складнопідрядних речень (місця, часу, способу дії, причини, наслідку, умови, мети, допусту, з'ясувальні та означальні);

– засоби зв'язку між частинами речення: *but, and, as... as, so... as, either... or, neither... nor, both... and; nevertheless, (al) though* та інші; словосполучки *in this connection, in particular, in addition, that's why* та інші.

Студенти з рівнем навченості B1 повинні опанувати: граматичні конструкції, а також їхні семантичні та функціональні особливості: пасивний стан дієслова (Passive Voice), граматичну конструкцію "HAVE SOMETHING DONE", непряму мову (Indirect Speech); узгодження часів (Sequence of Tenses); інфінітив, комплекси з інфінітивом (Infinitive, Complexes with Infinitive); герундій, комплекси з герундієм (Gerund, Complexes with Gerund); дієприкметник, комплекси з дієприкметником (Participle. Complexes with Participle), типи умовних речень (Conditionals), узгодження підмета та присудка в англійському реченні (Subject-Predicate Agreement).

Добір надфразових єдностей. Добір надфразових єдностей відіграє провідну роль у навчанні монологічного мовлення. Метою добору та використання цих єдностей є ілюстрація зразків надфразового синтаксису, а також інших вербальних засобів зв'язку змістових одиниць тексту з метою їх наслідування у продукуванні мовлення. Автори вважають, що слід привернути увагу студентів до засобів надфразового зв'язку, відтренувати їх вживання у мовленні.

У доборі надфразових єдностей автори статті орієнтувалися насамперед на критерії добору текстового матеріалу і визначалися з такими критеріями: **критерій функціональності, критерій інформативності, професійної спрямованості, автентичності, врахування рівня мовної та професійної підготовки студентів, новизни інформації** [3].

Відповідно до критерію **функціональності** добору підлягають надфразові єдності, які репрезентують композиційні частини текстів різних функціональних типів мовлення (введення тези, аргументу, висновку), використання засобів міжреченнєвого зв'язку (займенників, займенникових прислівників, синонімів, антонімів, повторів).

Відповідно до критеріїв **інформативності та професійної спрямованості** добору підлягають змістовні надфразові єдності, які є цілісним інформативним блоком, містять екстралінгвістичну інформацію про правові системи України та англійських держав, із яких студенти можуть черпати фахові знання. За критерієм **автентичності** слід добирати лише тексти, написані / виголошені носіями мови, фахівцями з права.

За критерієм **врахування рівня мовної та професійної підготовки** студентів добору підлягають надфразові єдності, які за рівнем мовного оформлення, а також складності інформації можуть безперешкодно сприйматися студентами першого року навчання. В основному це загальна інформація про правові системи України та англійських держав, зрозумілі явища та процеси, які не вимагають глибоких фахових знань. Однак тексти повинні відповідати критерію **новизни інформації**, тобто одночасно містити нові й актуальні для майбутнього фахівця дані.

Диференціація надфразових єдностей проводилася на основі якісного та кількісного критерію. За якісним критерієм було перевірено, наскільки функціонально доцільно студенти використовують засоби міжфразового зв'язку (лексичні повтори, синоніми/антоніми, вживання займенників і займенникових прислівників, вставних слів, використання неповних речень, приєднувальних слів, композиційні маркери (слова, які вводять тезу, аргумент, приклад, висновок), узгодження часових форм присудків). За кількісним – багатство і розмаїття використання засобів надфразового зв'язку.

Аналізувалися ті ж самі висловлення на теми: **THE IMPORTANCE OF LAW IN OUR LIVES AND IN THE SOCIETY. THE DIFFERENCES BETWEEN CRIMINAL, OR PENAL LAW AND CIVIL LAW IN COMMON LAW.** Результати студентів виявилися такими:

– студенти з рівнем навченості A2 використовують лексичні повтори, вживають особові займенники та займенникові прислівники, натомість допускають помилки у вживанні вказівних займенників, у моделюванні неповних речень, мало використовують синоніми, парентетичні внесення, приєднувальні слова, композиційні маркери (слова, які вводять тезу, аргумент, приклад, висновок), роблять помилки в узгодженні часових форм присудків;

– студенти з рівнем навченості B1 використовують лексичні повтори, займенники та займенникові прислівники, моделюють неповні речення, частіше використовують синоніми, парентетичні внесення, приєднувальні слова, майже не використовують композиційні маркери (слова, що вводять тезу, аргумент, приклад, висновок), роблять помилки в узгодженні часових форм присудків.

Отже, було дібрано інформативні професійно спрямовані автентичні тексти, які відповідають рівню мов-

ної та професійної підготовки студентів, містять нову інформацію, а також репрезентують композиційні частини текстів різних функціональних типів мовлення, ці тексти було диференційовано за використанням у них різних засобів міжфразового зв'язку. Відповідно для студентів із рівнем навченості А2 було дібрано надфразові єдності, які містять вказівні займенники, неповні речення, синоніми, парентетичні внесення, приєднувальні слова, композиційні маркери, узгоджені часові форми присудків; для студентів із рівнем навченості В1 було дібрано надфразові єдності, які містять композиційні маркери, узгодження часових форм присудків.

Добір текстів відіграє провідну роль у навчанні іншомовного мовлення майбутніх юристів, оскільки вони слугують джерелами інформації про правові системи України та англійських держав, є зразками для наслідування лінгвостилістичних і композиційних особливостей автентичного мовлення. Одиницею добору є цілісний фаховий текст. Критеріями добору – цілісність, автентичність, професійна спрямованість, інформативність, актуальність та значущість, врахування рівня мовної та професійної підготовки студентів [2; 3; 14].

Відповідно до критерію **цілісності** тексти повинні бути зв'язними, інформативно завершеними, взірцевими у плані композиції, за критерієм **автентичності** – написаними / виголошеними носіями мови, ораторами, письменниками для справжньої аудиторії носіїв мови [13, с. 13; 12, с. 146], причому фахівцями з права, що дозволяє студентам відчувати природне вживання мови [14].

За критерієм **професійної спрямованості та інформативності** тексти повинні бути присвячені юридичній тематиці, репрезентувати знання про правові системи України та англійських держав, містити нові й актуальні дані, щоб студенти могли черпати фахову інформацію.

Відповідно до критерію **врахування рівня мовної та професійної підготовки** студентів тексти повинні бути доступними в плані мовних засобів та інформаційних блоків. Доступність у мовному плані визначається наявністю лексичних і граматичних одиниць мови, якими студент добре оперує (хоча допускається певний відсоток незрозумілої лексики, про яку студент може здогадатися за змістом або користуючись словником). Доступність інформації визначається наявністю інформації, розуміння якої не потребує спеціальної фахової підготовки, оскільки реципієнтами текстів є студенти першого року навчання. Тексти мають містити такий обсяг нової інформації, який студент зможе зрозуміти з тексту, або інтерпретувати, користуючись довідниковою літературою, без особливих затрат часу та зусиль.

Добирають тексти як усні, так і письмові. Письмові тексти студенти можуть опрацьовувати у зручному для них темпі і в зручний час, користуватися додатковою літературою для їх розуміння. Функції письмових текстів полягають у тому, що студенти можуть добирати лексичні одиниці, граматичні конструкції для подальшого використання в продуктивному мовленні, а також

черпати фахову інформацію, яку можна потім так само використовувати в продуктивному мовленні. Усні тексти, крім функцій письмових, слугують зразком усного мовлення, використання еліптичних конструкцій, ритміко-інтонаційних моделей, засобів діалогізації монологічного мовлення.

Отже, всі письмові та усні тексти, які автори пропонують для навчання англійського монологічного мовлення, повинні бути цілісні, автентичні, професійно спрямовані, інформативні, актуальні та значущі для майбутнього фаху юриста, враховувати відсутність професійної компетентності студентів особливо в перші місяці навчання. **Диференціюють** тексти за рівнем навченості, тобто мовно-мовленнєвої готовності до сприйняття. Тексти для кожного рівня повинні відповідати визначеним фонетичним, лексичним особливостям.

Характерними особливостями текстів для студентів із рівнем навченості А2 визначено фонетичні (паузація, інтонація стверджувальних речень, інтонація розповідних, питальних, спонукальних та окличних речень), лексичні (суспільно-правова лексика та фразеологія широкого вжитку, вузько спеціалізована правничка лексика та фразеологія, правничка термінологія, стройова лексика, слова-скрепи, слова, що забезпечують діалогічність, слова, що допомагають реалізувати комунікативні цілі та наміри), граматичні (граматичні конструкції та форми, дібрані для студентів зазначеного рівня навченості), надфразові єдності, які містять вказівні займенники, неповні речення, синоніми, парентетичні внесення, приєднувальні слова, композиційні маркери, узгодження часових форм присудків.

Приклади текстів для студентів із рівнем навченості А2:

The United States Constitution [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://listeningreading.blogspot.com/2010/10/united-states-constitution-from-voa.html> – Назва з екрану. Дата перегляду: 10.02.2020.

Politics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.excellentesl4u.com/esl-politics-listening.html> – Назва з екрану. Дата перегляду: 10.02.2020.

The United States Constitution [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.instructorweb.com/lesson/constitution.asp> – Назва з екрану. Дата перегляду: 10.02.2020.

The Constitution of Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academia.in.ua/?q=node/930> – Назва з екрану. Дата перегляду: 10.02.2020.

Характерними особливостями текстів для студентів із рівнем навченості В1 визначено фонетичні (емфатичний наголос, вимова позиційних звукових моделей, вимова ритміко-інтонаційних моделей складноурядних і складнопідрядних речень, речень зі вставними словами та словосполученнями, речень зі звертанням, емоційно забарвлених висловлювань), лексичні (вузько спеціалізована правничка лексика та фразеологія, правничка термінологія, слова-скрепи, слова, що забезпечують діалогічність, слова, що допомагають реалізувати комунікативні цілі та наміри), граматичні конструкції,

дібрані для студентів зазначеного рівня навченості, надфразові єдності, які містять композиційні маркери, узгодження часових форм присудків.

Приклади текстів для студентів із рівнем навченості В1:

Elections: Campaign Speech [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.esl-lab.com/politics/politicsrd1.htm> – Назва з екрану. Дата перегляду: 10.02.2020.

Stupid Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://javiaguera.com/2015/11/13/b2-listening-comprehension-stupid-laws/> – Назва з екрану. Дата перегляду: 10.02.2020.

The Constitution as Supreme Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://countrystudies.us/united-states/government-2.htm> – Назва з екрану. Дата перегляду: 10.02.2020.

Amending Ukraine's Constitution provides basis for necessary reform – Germany's Ambassador [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.interfax.com.ua/news/general/322598.html> – Назва з екрану. Дата перегляду: 10.02.2020.

Висновки. Отже, аналіз наукових джерел, а також усного мовлення студентів дав можливість визначити одиниці добору навчання майбутніх юристів англійського усного монологічного мовлення – ізольовані звуки, комбінаційні та позиційні звукові моделі, ритміко-інтонаційні одиниці (інтонами, паузації, тактові, емфатичні наголоси), окремі слова та фразеологізми, граматичні форми та граматичні конструкції, надфразові єдності та цілісні тексти; також окреслено критерії добору одиниць, на основі яких дібрано навчальний матеріал, його диференційовано за групами студентів із різними рівнями навченості.

Результати дослідження можуть бути використані у практиці укладання підручників і навчальних посібників з англійської мови для студентів спеціальності «Право».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вишнева Е.М. Методика коррекции фоссилизации фонетических навыков бакалавров педагогического образования: на материале английского языка как второго иностранного : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Вишнева Екатерина Михайловна. Моск. гос. гуманитар. ун-т им. М.А. Шолохова. Москва, 2014. 26 с. – На правах рукописи.

2. Горюнова Е.С. Критерии отбора текстов для обучения студентов неязыковых вузов иноязычному профессионально ориентированному чтению [Електронний ресурс] / Е.С. Горюнова // Вестник Томского государственного педагогического университета. Томск, 2011. № 2. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-otbora-tekstov-dlya-obucheniya-studentov-neyazykovykh-vuzov-inoazychnomu-professionalno-orientirovannomu-chteniyu>. – Назва з екрану. Дата перегляду: 09.07.2017.

3. Гусейнова И.А. Критерии отбора текстов для обучения профессионально ориентированному общению в неязыковых вузах (жанроцентрический подход) [Електронний ресурс] / И.А. Гусейнова // Вестник Московского государственного лингвистического уни-

верситета. Москва, 2011. № 618. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-otbora-tekstov-dlya-obucheniya-professionalno-orientirovannomu-obscheniyu-v-neyazykovykh-vuzakh-zhanrotsentricheskii-podhod>. – Назва з екрану. Дата перегляду: 09.07.2017.

4. Дымова Л.С. Отбор и организация лингвострановедческой лексики для обучения студентов языковых вузов общению в социально-бытовой сфере : автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Дымова Лариса Степановна. Одесса, 1996. 27 с. – На правах рукописи.

5. Лазоренко Л.В. Навчання англійського монологічного мовлення майбутніх математиків із використанням веб-квесту : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Лазоренко Людмила Володимирівна. М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 251 с. – На правах рукопису.

6. Липидус Б.А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе : [учеб. пособ.] / Б.А. Липидус. Москва : Высшая школа, 1986. 143 с. (Б-ка преподавателя БП).

7. Липська І.І. Методика формування франкомовної лексичної компетенції продуктивного усного мовлення у студентів мовних спеціальностей : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Липська Інна Іванівна. Київ. нац. лінгвістичний ун-т. Київ, 2010. 24 с. – На правах рукопису.

8. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [С.Ю. Ніколаєва та ін.]; ред. К.І. Онищенко. Київ : Ленвіт, 2002. 327 с.

9. Рыжова Н.В. Проблема отбора и организации грамматического материала в обучении русскому языку нерусских / Н.В. Рыжова // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания. Москва, 2008. № 2. С. 53–59.

10. Серова Т.С. Отбор и организация системы грамматических средств языка для обучения чтению / Т.С. Серова // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики. 2011. № 5. С. 3–15.

11. Хомутова А.А. Фонетическая компетенция: структура, содержание [Електронний ресурс] / А.А. Хомутова // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Лингвистика. 2013. Т. 10, № 2. С. 71–76.

12. Harmer J. The practice of English language teaching: new edition / Jeremy Harmer. London : Longman, 1991. 296 p. (Longman handbooks for language teachers).

13. Morrow K. Authentic Texts in ESP / K. Morrow // English for specific purposes / edit. Susan Holden. London : Modern English Publications, 1977. P. 13–17.

14. Phillips M.K. How to ARM your Students: a consideration of two approaches to providing Materials for ESP: (Revised version of a paper given at the Seminar on English for Academic Purposes – British Council 15-19 March 1976) / M.K. Phillips, C.C. Shettlesworth // English for Specific Purposes / English-Teaching Information Centre; British Council. London, 1978. P. 23–35.

15. Roach P. English Phonetics and Phonology: a practical course / Peter Roach. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. XIII, 283 p.